

УДК 351.346:331

**МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ
РОЗВИТКОМ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ****Сибірцев В.В.***Кіровоградський національний технічний університет*

Статтю присвячено розгляду актуальної наукової проблеми формування теоретико-методологічного базису організації управління розвитком регіонального ринку праці, одночасно орієнтованого на врахування спеціалізації регіону та характеристики державної політики у сфері зайнятості. Відмінність авторських пропозицій полягає в диференціації процесів державного регулювання функціонування регіонального ринку праці та організації управління його розвитком через інституціональне проектування середовища узгодження інтересів всіх наявних стейкхолдерів. В рамках опису етапів інституціонального проектування в статті визначено особливості функцій регіонального ринку праці та закономірностей їх реалізації, представлена ієрархія принципів розвитку регіонального ринку праці та визначено напрямки оцінювання ефективності реалізації програми розвитку. Розроблена методологічна схема організації управління розвитком регіонального ринку праці заснована на запропонованій структуризації предметної області дослідження. В основу даної схеми покладено гіпотезу щодо забезпечення розвитку регіонального ринку праці через максимізацію трудового потенціалу та зростання конкурентоспроможності регіону. Для практичної реалізації даної гіпотези обґрунтовано структурування механізму регулювання та розвитку регіонального ринку праці, заснованого на теорії функціональних систем.

Ключові слова: регіональний ринок праці, організація управління, рефлексивний менеджмент, мультиагентська система, баланс інтересів, інституціоналізація взаємодії, індикативне планування

UDC 351.346:331

**THE METHODOLOGICAL BASIS FOR REGIONAL LABOR MARKET
MANAGEMENT ORGANIZING****Sybirtsev V.***Kirovograd National Technical University*

The article examines the actual scientific problem which connected with the formation of the theoretical and methodological basis of regional labor market management development. This problem was solved by simultaneously targeting on the region specialization and on the characteristics of the state policy on employment. The difference of author's position is laid in the differentiation of the regional labor market state regulation and the regional labor market development management organizing by design the institutional environment for interests of all existing stakeholders

reconciling. Within the steps of institutional design, the article describes the functions of the regional labor market and the laws of their implementation. Also, the article presented the hierarchy of the regional labor market development principles and the main ways of the labor market development program effectiveness evaluating. The methodological scheme of management organizing for the regional labor market development has been offered. This scheme based on the proposed structuring of substantive research. The main article hypothesis provides the necessary of the regional labor market development throw the maximizing the employment potential for growth and competitiveness in the region. For practical realization of this hypothesis, the article grounded the structuring for the mechanism of regional labor market regulation and development which based on the theory of functional systems.

Keywords: regional labor market, management organization, reflexive management, multi-agency system, balance of interests, institutionalization of interaction, indicative planning

Актуальність проблеми обумовлюється об'єктивною залежністю економічного розвитку держави від якості трудових ресурсів та від параметрів їх формування й розподілу на ринку праці. Слід зазначити, що базові орієнтири функціонування та розвитку ринку праці встановлюються на загальнодержавному рівні. Разом з тим, як ринок праці в цілому, так і організація його регулювання являють собою складне ієрархічне утворення. Кожен рівень такої ієрархії має власні як принципи та закономірності функціонування, так і особливості взаємодії з іншими складовими (як на одному, так і на різних рівнях ієрархії). На вищому рівні агрегації національний ринок праці можна представити у вигляді фрактального утворення, сформованого з регіональних ринків праці та виділених в їх межах ринків праці окремих районів. Відповідно дослідження особливостей забезпечення збалансованого й стійкого розвитку регіонального ринку праці, який би враховував місцеві особливості та орієнтувався на орієнтири загальнодержавного рівня, набувають особливої цінності та актуальності. Пріоритетність розвитку регіональних ринків праці підтверджується зокрема й виділенням його особливого місця в Державній стратегії регіонального розвитку до 2020 року [5].

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженню питань вивчення особливостей функціонування ринку праці (РП) присвячено доволі широке коло наукових досліджень, як українських, так і зарубіжних авторів. Це цілком пояснювано тією роллю, яку відіграє

ринок праці в розвитку національної економіки. Слід погодитися з твердженням ряду авторів (А.А. Мелихов [13], Б.М. Ворвинець [4] чи Л.О. Комісарова [8]) про те, що ринок праці одночасно виступає рушійною силою економічного зростання держави та є індикатором якості процесів, що відбуваються в національній економічній системі. Така двоєдиність пояснює вагомість проведення досліджень ринку праці. Разом з тим, увага дослідників має відхилитися від макроекономічних характеристик ринку праці (а переважна більшість досліджень здійснена саме для національного ринку праці) на користь вивчення регіональних особливостей його функціонування. Це особливо важливо, оскільки існує тісний та взаємообумовлений зв'язок між станом та соціально-економічними характеристиками національної економічної системи та окремих регіонів, що її утворюють. Відповідно й дослідження трудового потенціалу держави слід базувати на регіональному підході (особливо в світлі твердження А.А. Мелихова [13] про необхідність підсилення уваги до адміністративно-територіальних особливостей економічних систем).

Складність проведення таких досліджень міститься в багатогранності поняття «ринок праці» та наявності численних підходів до трактування його сутності. Так, Б.М. Ворвинець [4] ідентифікує чотири підходи до визначення сутності ринку праці: системний (РП як динамічна соціально-економічна система), просторовий (РП як особливий економічний простір), інституціональний (РП як сукупність інститутів) та політекономічний (РП як сукупність соціально-економічних відносин). Саме в рамках даних підходів розподіляються й всі наявні в економічній літературі тлумачення поняття «ринок праці», які, враховуючи думку Ю.М. Маршавіна [11, с. 15] слід розглядати як взаємодоповнюючі.

Багатогранність поняття «ринок праці» має ще один прояв, який розкривається в можливості побудови певної ієрархії з учасників, суб'єктів та інструментів ринку праці (в рамках системного підходу); з інтересів суб'єктів в узгодженні з їх територіальним представленням (в рамках просторового підходу); з базових та похідних норм чи з інститутів з інституційними пастками та механізмів реалізації цих норм (в рамках інституційного підходу); з відносин у сфері формування та використання робочої сили (в рамках політекономічного підходу). Саме наявність такої ієрархії дозволила дослідникам ідентифікувати зміст

поняття «регіональний ринок праці», який трактується через «механізм взаємодії роботодавців та найманих працівників в межах певної території» [9, с. 30], «систему соціально-економічно-трудова відносин, яка враховує регіональне розміщення працівників та територіальні особливості поділу праці» [3], «місце перехрестя інтересів та поле взаємодії учасників ринку» [7] тощо.

Разом з тим звернемо увагу, що в переважній більшості з перелічених досліджень [3, 7, 9] регіональний ринок праці розглядається як складова національного ринку праці, якій притаманні певні соціально-економічні особливості, що виникають внаслідок територіального розташування. Певну відмінність становлять розробки А.А. Меліхова [13] в яких робиться наголос на розгляді регіону як базису для розробки державної політики у сфері зайнятості через неможливість централізованого регулювання регіональних ринків праці. Цілком не заперечуючи дану точку зору вважаємо доречним поєднання підходів «згори до низу» та «знизу до гори» при обґрунтуванні орієнтирів регулювання ринку праці.

В даному контексті доволі цінними є пропозиції В.Я. Брича [3] щодо структурування сукупного ринку праці та побудови його ієрархії в розрізі областей та районів. Тут вельми цінним бачиться дослідження Л.О. Комісарової [8], яка розширює підхід щодо виділення в рамках національного ринку праці певного комплексу регіональних ринків. Слід погодитися з даним автором у його твердженні [8, с. 105] про необхідність відокремленого розгляду ринків праць адміністративно-територіальних одиниць (областей), економічних районів чи промислових зон (передбачається об'єднання декількох областей), міських агломерацій тощо. Доречність пропозицій Л.О. Комісарової підтверджується розробками О.В. Раєвської [15, с. 43] яка поняття «регіон» розглядає як поєднання ознак певної території та економічної системи в рамках даної території. На жаль, Л.О. Комісарова лише констатує, що прийняття такого розподілу ускладнює визначення функцій та орієнтирів роботи для органів регіонального управління в частині регулювання ринку праці. Відповідно її розробки потребують розширення в частині регламентування міжрегіональної взаємодії ринків праці.

Приймаючи за основу наявні тлумачення регіонального ринку праці (РРП) звернемо увагу на потребу додаткового пророблення питань організації регулювання та управління розвитком РРП. Дійсно, певний

наголос на необхідність врахування регіональних особливостей функціонування та розвитку ринку праці робився в роботах національних та зарубіжних учених-економістів. Так, в дослідженнях Є.П. Качана [7] розкрито методологічне підґрунтя формування регіональної політики ринку праці та подано важелі її реалізації; Ю.М. Маршавіним [11] розглянуто імперативи розвитку системи регулювання ринку праці; Л.О. Комісаровою [8] висвітлено функції ринку праці через призму процесів регіонального розвитку; І.С. Марченко [12] висвітлено особливості розвитку державної та приватної інфраструктурної підтримки ринку праці.

Разом з тим, ще й досі залишається актуальним наголос О.М. Пищуліної [14] про «відсутність прозорого механізму розмежування повноважень у галузі регулювання ринку праці між державними та регіональними органами влади, органами місцевого самоврядування» [14, с. 146]. Саме це актуалізує дослідження у напрямку розвитку інституціонального устрою ринку праці. Знову ж таки, представники інституціонального підходу до ідентифікації регіонального ринку праці [1, 14] роблять переважний акцент на визначення складу, особливостей функціонування та висвітленні складових інститутів ринку праці. Заявлене ж розширення потреби врахування регіональних особливостей потребує, по-перше, більш докладного вивчення особливостей трансформування інституційних норм та правил на регіональному рівні. По-друге, необхідним є вивчення особливостей механізму забезпечення додержання таких інституційних норм та правил на підлеглих рівнях ієрархічної побудови ринку праці (враховуючи обов'язкову трансформацію використовуваних таким механізмом інструментів).

Мета роботи полягає в розбудові теоретико-методологічного базису організації управління розвитком регіонального ринку праці (РРП) в умовах трансформаційних зрушень національної економічної системи.

Викладення основного матеріалу дослідження. Складність вирішення проблеми організації управління розвитком регіонального ринку праці бачиться у визначенні об'єкта, суб'єкта та інструментарію управління. Дані елементи мають співвідноситися саме з регіональним рівнем та перетинатися з рядом функцій державного регулювання ринку праці. Дійсно, формування теоретико-методологічного базису організації управління розвитком регіонального ринку праці потребує першочергового визначення місця та ролі держави в даному процесі. Тут слід погодитися з більшістю науковців відносно того, що

присутність держави на ринку праці проявляється в регулюванні відносин учасників ринку чи у створенні середовища гармонізації їх інтересів (навіть у тому випадку, коли створюється пропозиція робочих місць у державному секторі. У цьому випадку держава виступає лише як учасник ринку праці).

З іншого боку, об'єкт розвитку ринку праці має певні відмінності. Також можливе відносно чітке визначення суб'єкта здійснення (або ініціатора) трансформаційних перетворень на ринку праці. На нашу думку досліджувати розвиток ринку праці необхідно саме в контексті інституціонального підходу. Відповідно організація управління розвитком РРП може бути зведена до процедури інституціонального проектування (точніше перепроjektування наявних норм та правил регулювання РРП). Такий підхід дозволяє обійти таке обмеження, що в переважній більшості випадків дослідники мову ведуть про організацію управління на рівні певних суб'єктів господарювання. Прикладом цього є роботи Ю.Б. Іванова [6] (по відношенню до інтегрованих об'єднань підприємств) або А.В. Райченко [16] (стосовно до будь-якої економічної системи).

Отже, розглядаючи ринки праці дослідники як правило обмежуються описом функції регулювання. Оскільки нами пропонується зробити наголос саме на розвитку регіонального ринку праці, то наявні розробки потребують певного уточнення з оглядом на зміну предметної області дослідження. Логіка відповідного розмежування складових державного регулювання ринку праці та управління розвитком регіонального ринку праці представлена на рис. 1.

Особливість поданої на рис. 1 схеми, окрім розмежування державного регулювання та управління регіональним розвитком, міститься в наступному. По-перше, в даній схемі передбачено виділення етапів проектування інституціонального середовища. При цьому визначення змісту поняття інституціональне проектування прийнято в рамках його тлумачення В.Л. Тамбовцевим [17, с. 14] через «процес зміни, адаптації чи розробки нових правил поведінки економічних агентів, необхідних для виконання цими агентами функцій, бажаних з точки суб'єктів та механізмів примусу». Прийняття даного тлумачення обумовило й склад представлених на рис. 1 етапів інституціонального проектування та організації управління розвитком РРП.

По-друге, зроблено наголос на тому, що в окремих випадках державний та регіональний рівень регулювання ринку праці спиратимуться на спільні принципи чи інструменти. В інших випадках ці принципи будуть або відрізнятися змістовним наповненням, або

будуть зовсім іншими. При цьому, у будь-якому випадку передбачається наступність означених на рис. 1 елементів в частині додержання ієрархічності будь-якої економічної системи.

Рис. 1. Співвіднесення етапів організації управління розвитком регіонального ринку праці зі структуризацією предметної області дослідження
Розроблено автором

Третьою особливістю наведеної на рис. 1 схеми є виділення на ній таких складових методологічного базису дослідження, як принципів розвитку регіонального ринку праці, функцій регіонального ринку праці та закономірностей їх реалізації. Для формування ж узагальненого представлення методології організації управління розвитком регіонального ринку праці скористуємося пропозиціями М.В. Мальчик [10, с. 99] та Ю.Б. Іванова [6, с. 96] щодо формування методологічної схеми певної предметної області дослідження.

Як можна побачити з рис. 2 методологічний базис організації управління розвитком РРП міститься в рамках сполучення цілого ряду наукових підходів та відповідних до них методів та інструментів реалізації керівного впливу на складний об'єкт управління.

Основу наведеного на рис. 2 теоретико-методологічного базису та запропонованої на рис. 1 структуризації предметної області дослідження становить гіпотеза щодо забезпечення розвитку регіонального ринку праці через максимізацію трудового потенціалу та зростання конкурентоспроможності регіону. Практична реалізація даної гіпотези потребує формування відповідного механізму регулювання та розвитку регіонального ринку праці. В основу формування такого механізму пропонується покласти розроблену П.К. Анохіним [2] теорію функціональних систем (ТФС). Дана теорія ґрунтується на припущенні про ієрархічність будь-якої економічної системи (тут за основу беремо згадуване вище ієрархічне представлення національного ринку праці) в рамках якої виділяються функціональні системи – відносно самостійні та саморегульовані організації, поєднані певними структурами та настановами.

Такий підхід дозволяє розглядати РРП як функціональну систему задіяну у складній інтегративній діяльності системи вищого рівня – національного ринку праці. Критерієм ефективності діяльності функціональних систем є певний адаптивний результат їх взаємодії. Такий результат міститься в рамках означених на рис. 1 критеріїв ефективності реалізації програм розвитку РРП. Саме у відповідності з даним підходом нами пропонується формувати механізм управління розвитком РРП, поданий на рис. 3.

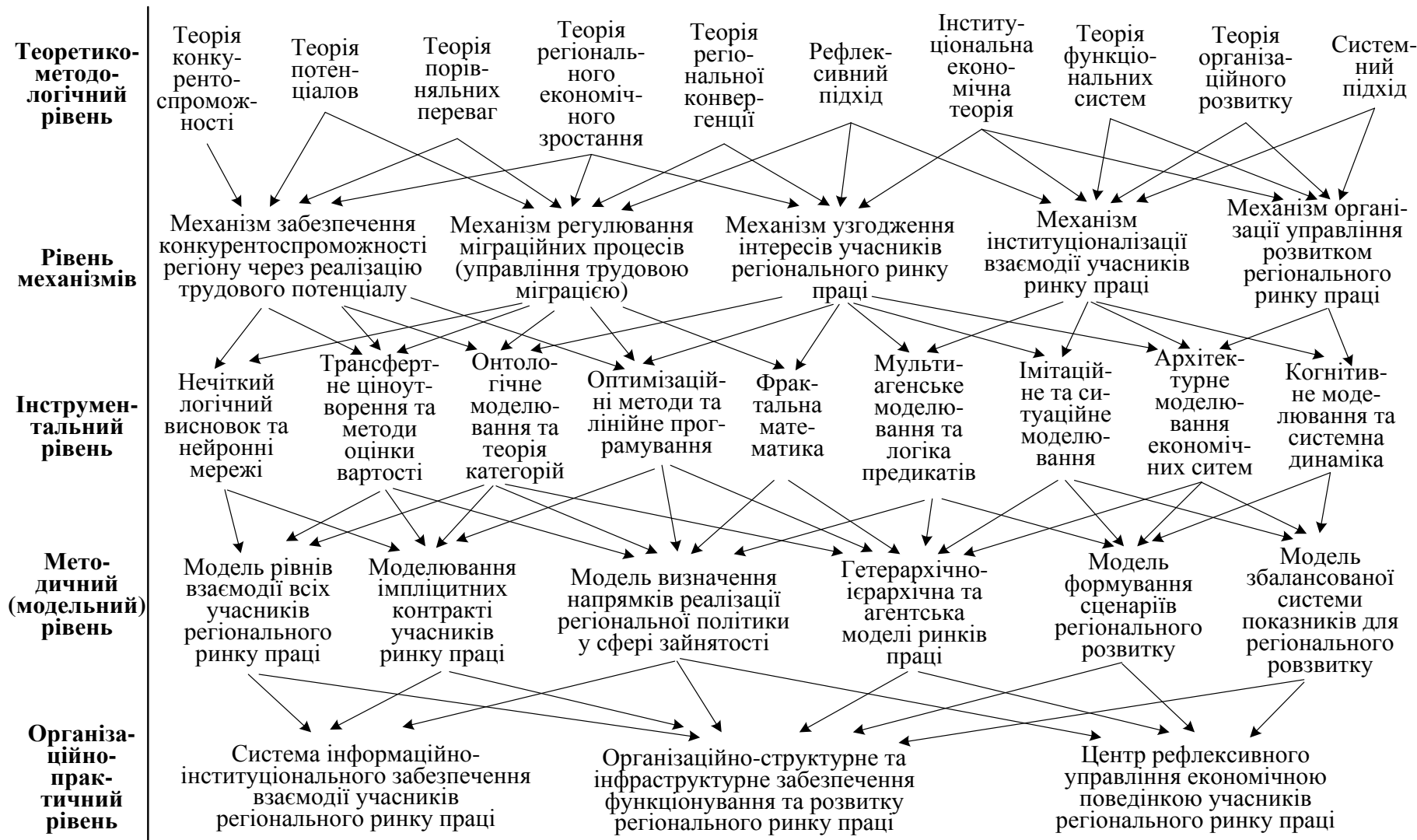

Рис. 2. Методологічна схема організації управління розвитком регіонального ринку праці

Розроблено автором

Представлена на рис. 3 схема ставить у центр механізму управління розвитком ринку праці окремих РРП, якій здійснює взаємодію з іншими функціональними системами для досягнення корисного результату діяльності всіх систем в цілому. Таким корисним результатом, в розрізі означеної на рис. 2 гіпотези, має постати максимізація трудового потенціалу регіонів та національної економіки в цілому. Відповідно цей результат, в рамках настанов ТФС, розглядається як основний системоутворюючий фактор, в рамках якого й реалізується інституціональне проектування та організація управління розвитком РРП. Дане твердження повністю відповідає задекларованому на рис. 1 структуруванню.

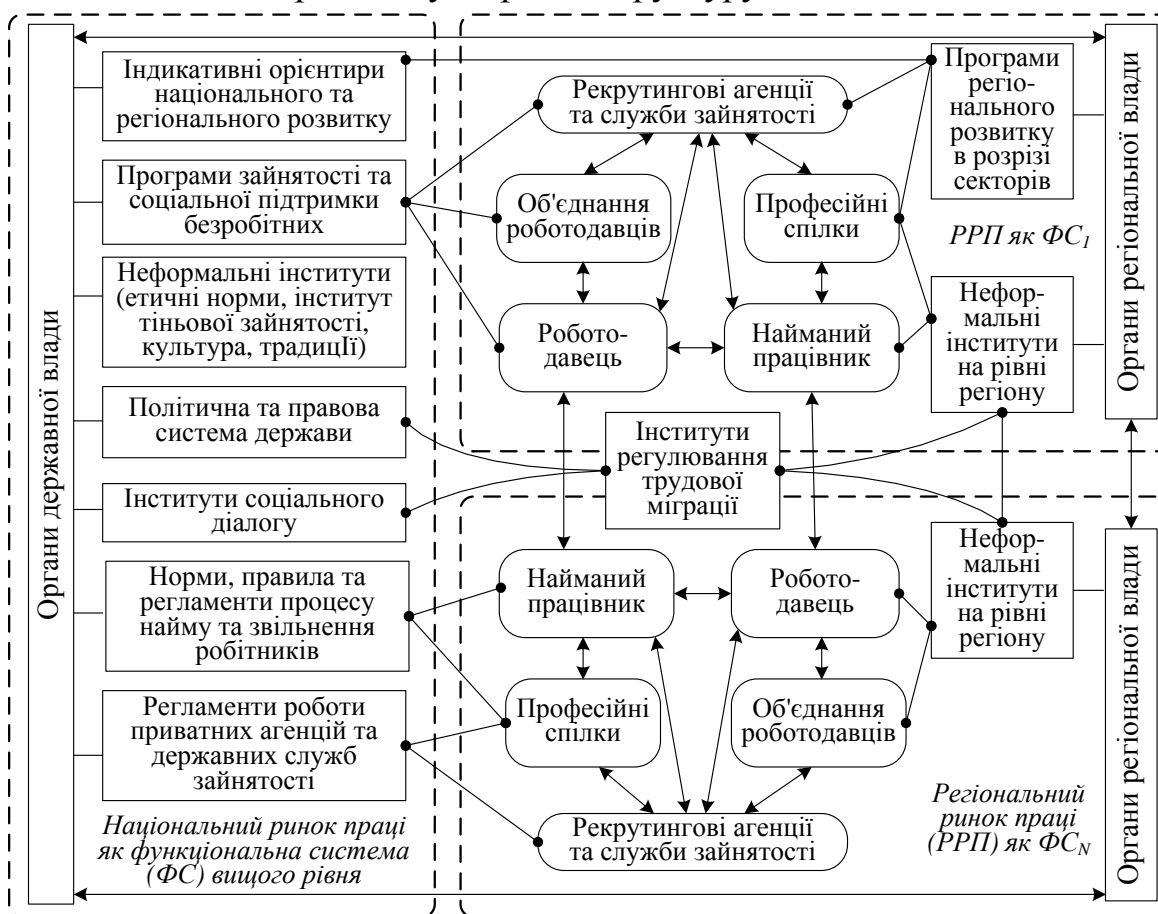

Рис. 3. Структурування механізму регулювання та розвитку регіонального ринку праці

Розроблено автором

Висновки. Таким чином, в статті обґрунтовані інституціональні особливості регулювання ринку праці з одночасним урахуванням спеціалізації регіону та характеристик державної політики у сфері зайнятості. В основу визначення таких особливостей покладена гіпотеза щодо забезпечення розвитку регіонального ринку праці через максимізацію трудового потенціалу та зростання

конкурентоспроможності регіону. Теоретичне обґрунтування даної гіпотези проведено в рамках розробки схеми предметної області дослідження та ідентифікації теоретико-методологічного базису організації управління розвитком регіонального ринку праці. Відмінність авторських пропозицій полягає в співвіднесенні етапів інституціонального проектування з особливостями функцій регіонального ринку праці та закономірностей їх реалізації. Практична реалізація даної гіпотези задекларована в розрізі структурування механізму регулювання та розвитку регіонального ринку праці, заснованого на теорії функціональних систем.

В рамках такої пропозиції наведені в статті напрямки оцінювання ефективності реалізації програми регіонального розвитку запропоновано використовувати як системоутворюючий фактор для ринку праці в цілому. Разом з тим, для кожного з означених напрямків потрібно сформулювати систему показників для отримання кількісної інтерпретації рівня ефективності. Відповідно формування такої системи показників постає перспективою подальших розробок автора. Також до подальших розробок автора увійде формування змістовного наповнення задекларованих інститутів ринку праці в частині вибудовування ієрархії норм, правил та механізмів примусу до їх реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аганбекян Р.Л. Институциональная экономика: бизнес и занятость / Р.Л. Аганбекян, Г.Л. Баяндурян. – М.: Магистр, 2010. – 462 с.
2. Анохин П. К. Принципиальные вопросы общей теории функциональных систем // Принципы системной организации функций. – М.: Наука, 1973. – С. 5-61.
3. Брич В.Я. Трансформація ринку праці та проблеми підвищення життєвого рівня населення: методологія, практика, шляхи вирішення. – Тернопіль: економічна думка, 2003. – 375 с.
4. Ворвинець Б.М. Особливості функціонування регіонального ринку праці в модернізаційних умовах / Б.М. Ворвинець / Науковий вісник Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка (Серія «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика»). – 2014. – №4/47. – С. 90-96.
5. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року, затверджена Постановою Кабінету міністрів України №385 від 06.08.14 р. [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>

6. Іванов Ю.Б. Інтеграційний розвиток суб'єктів господарювання: теоретичне обґрунтування та організація управління: монографія / Ю.Б. Іванов, А.А. Пилипенко. – Х: ВД Інжек, 2012. – 400 с.
7. Качан Є.П. Регіональна політика ринку праці: монографія / Є. Качан, О. Обухівський. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – 178 с.
8. Комісарова Л.О. Функції та умови ефективного розвитку регіонального ринку праці / Л.О. Комісарова // Бізнес-навігатор. – 2014. – №1(33). – С. 103-108
9. Костин Л.А. Рынок труда и теория занятости / Л.А. Костин, Г.М. Зущина, Р.М. Султанова. – М.: Просвещение, 1997. – 286 с.
10. Мальчик М.В. Рефлексивное управление конкурентоспособностью промышленных предприятий: монографія. – Донецк: ЧП Лапсюк, 2010. – 216 с.
11. Маршавін Ю.М. Регулювання ринку праці України: теорія і практика системного підходу: монографія. – К.: Альтерпрес, 2011. – 396 с.
12. Марченко І. С. Інфраструктурна підтримка розвитку ринку праці України: монографія / І. С. Марченко. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2013. – 150 с.
13. Мелихов А. А. Региональный рынок труда: социально-экономические аспекты / Под ред. Г. И. Бритченко. – Макеевка: Графити, 1998. – 264 с.
14. Пищуліна О.М. «Інституціональні пастки» функціонування ринку праці в Україні / О.М. Пищуліна // Стратегічні пріоритети. – 2009. – №4(13). – С. 140-147
15. Раєвнева О. В. Диспропорційність соціально-економічного розвитку регіонів України: інструментарій оцінювання та регулювання: монографія / О.В. Раєвнева, О.Ю. Бобкова. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2014. – 264 с.
16. Райченко А.В. Прикладная организация. – СПб.: Питер, 2003. – 304 с.
17. Тамбовцев В.Л. Основы институционального проектирования / В.Л. Тамбовцев. – М.: МГУ, 2003. – 136 с.